

доповіді «Трансформація освітніх програм у закладах вищої освіти в контексті розвитку бібліотечно-інформаційного комплексу» розглянула основні аспекти реалізації Стратегії розвитку бібліотечної справи на період до 2025 року «Якісні зміни бібліотек для забезпечення сталого розвитку України» та «Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 роки». Було проаналізовано і узагальнено інформацію щодо освітніх програм спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа», розміщених на сайті Інформаційної системи «Вступ.ОСВІТА.UA». О. М. Збанацька підсумувала: сьогодні Україна прагне до світових освітніх трендів майбутнього. Проте, відбувається цей процес доволі повільно. Тільки окремі заклади вищої освіти розробляють освітні програми, спрямовані на отримання сучасних професій, але вони не пов'язані з наданням сучасної бібліотечної освіти. Трансформація освітніх програм відбувається в умовах цифровізації інформаційної діяльності, тому вміст освітніх програм має відповідати реальним змінам у бібліотечно-інформаційному комплексі і повинен чітко відображати нагальні потреби бібліотек України.

У доповіді «Харківська освітньо-наукова бібліотекознавча школа: незламність під час російсько-української війни» проректорка з наукової роботи Харківської державної академії культури, докторка педагогічних наук, професорка **А. А. Соляник** висвітлила історію формування та здобутки Харківської освітньо-наукової бібліотекознавчої школи, розкрила її роль у заснуванні та розвитку вищої бібліотечної освіти в Україні, яка у вересні 2025 р. відзначатиме 100-річний ювілей. Під час російсько-української війни цей науковий осередок, зазначила доповідачка, зберігає та примножує кращі традиції попередніх поколінь Харківської освітньо-наукової бібліотекознавчої школи, мобілізує свій дослідницький потенціал для повоєнної відбудови та євроінтеграції української бібліотечно-інформаційної освіти.

Актуальні завдання та особливості підготовки фахівців інформаційно-бібліотечної сфери України були розкриті також у доповідях: «Виробнича практика студентів як стимул засвоєння знань з маркетингової діяльності установи» (**В. В. Касьян**, доцент кафедри інформаційних технологій Київського національного університету культури і мистецтв, кандидат філософських наук); «Нові підходи до проведення логіко-герменевтичної практики в бібліотечно-інформаційних установах (на прикладі Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського)» (**Т. Г. Купрій**, доцентка кафедри філософії та релігієзнавства факультету суспільно-гуманітарних наук Київського університету імені Бориса Грінченка, кандидатка історичних наук); «Доповнена реальність у бібліотеці: можливості та перспективи» (**Г. І. Липак**, доцентка кафедри комп'ютерних наук Тернопільського національного технічного університету імені І. Пулюя, кандидатка наук із соціальних комунікацій і **Н. Е. Кунанець**, професорка кафедри інформаційних систем і мереж Національного університету «Львівська політехніка», докторка наук із соціальних комунікацій, старша наукова співробітниця) та ін.

Учасники секційного засідання, котрих упродовж заходу було більше 80, онлайн і в чаті взяли активну участь в обговоренні виголошених доповідей, значна частина з яких супроводжувалася цікавими презентаціями.

Оксана Клименко,
завідувачка відділу наукових видань Інституту бібліотекознавства
Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського,
кандидатка історичних наук, доцентка

Цифрові ресурси та сервіси наукової бібліотеки

5 жовтня 2023 р. в рамках Міжнародної наукової конференції «Бібліотека. Наука. Комунікація. Актуальні питання збереження та інноваційного розвитку наукових бібліотек» Інститут інформаційних технологій НБУВ провів тематичну секцію «Цифрові ресурси та сервіси наукової бібліотеки», що зібрала понад 50 учасників у стінах бібліотеки та онлайн. Захід об'єднав спеціалістів з бібліотечної справи, інформаційних технологій, освітан та співробітників низки установ Національної академії наук України.

Під час роботи секції було виголошено 8 доповідей, тематика яких варіювалася від формування тематичних колекцій до використання застосунків штучного інтелекту в бібліотечній галузі.

Засідання секції відкрила директорка Інституту інформаційних технологій НБУВ, докторка наук із соціальних комунікацій **К. В. Лобузін**а доповіддю «Цифрові ресурси наукових бібліотек у

розвитку інфраструктури знань». Цінність сформованих сучасними науковими бібліотеками ресурсів, на думку доповідачки, полягає в тому, що користувачам нині надаються не прості інформаційно-пошукові застосунки, а розвинуті системи розкриття та виявлення знань, забезпечені складними семантичними інструментами. Зусиллями бібліотек формуються інтелектуальні цифрові сервіси підтримки наукових досліджень та управління науковими даними, здійснюється супровід проєктів цифрової гуманітаристики. Інфраструктурний підхід надає можливість інтегрувати всі ці інтелектуальні бібліотечні сервіси в єдину національну цифрову інфраструктуру знань. Особливо актуальними є ці процеси в Україні, яка активно розвиває цифрові наукові та освітні ресурси і сервіси. Їх можна значно збагатити за рахунок бібліотек надійними та достовірними джерелами наукової інформації за умов сумісності та інтероперабельності з іншими науковими інформаційними системами національного і міжнародного рівня.

Доповідь заступника директора Інституту проблем реєстрації інформації НАН України, члена-кореспондента НАН України **А. А. Крючина** стосувалася перспектив співпраці ППРІ і НБУВ із оборонною промисловістю у питаннях забезпечення актуальною реферативною інформацією та впровадження методів пошуку й оцінювання наукового потенціалу. Дослідник висловив думку, що особливо корисними для розуміння структурного, часового і динамічного розвитку визначених наукових дисциплін є методи наукометрії, а високу точність досліджень з визначення наукового потенціалу дослідників в Україні може забезпечити мережевий аналіз даних. При цьому, такі дослідження доцільно проводити із використанням наукового картографування, візуалізації та аналізу соціальних мереж. Перспективним, на переконання доповідача є створення системи інтеграції наукової інформації на основі РБД «Україніка наукова» та розширення її за допомогою підключення інших наукових баз даних.

У доповіді, присвяченій бібліотечним сервісам підтримки досліджень, докторант НБУВ **С. С. Гарагуля** наголосив, що важливим чинником успішності досліджень є їхня інтегрованість у світові системи наукової інформації, а також репрезентація даних про вченого та дослідну установу в мережах наукових ідентифікаторів. Було обґрунтовано ресурсну, сервісну, експертну й методичну роль бібліотек у створенні сервісів підтримки досліджень як комплексів віртуальних ресурсів і послуг, спрямованих на супровід досліджень на всіх його етапах. Спираючись на матеріали аналізу низки актуальних проєктів університетських та наукових бібліотек вчений визначив типову структуру і контент сервісів підтримки досліджень, а саме такі компоненти: інституційний репозитарій, інструменти аналітики даних, засоби захисту інтелектуальних прав автора та установи, віртуальна персоналізована підтримка. Перспективними напрямками розвитку сервісів підтримки досліджень С. С. Гарагуля вважає поглиблення інтеграції та інтероперабельності ресурсів, упровадження сервісів інтелектуального аналізу даних, виконання бібліотекою вузькоконтекстуальних запитів у вигляді реферативних та аналітичних матеріалів, послуг перевірки інформації тощо.

Підвищений інтерес у присутніх викликала доповідь молодшої наукової співробітниці відділу стародруків і рідкісних видань Інституту книгознавства НБУВ **В. С. Янчарук**, присвячена особливостям використання систематиками індексу УДК при розкритті інформаційного потенціалу української стародрукованої книги XVI–XVIII ст. Упровадження індексів УДК для цього сегмента видань дає змогу відповісти на низку типових запитів користувачів, на кшталт видачі конкретних пошукових результатів: текстів певною мовою; текстів певного змісту; ілюстрацій з певними сюжетами; згадок про певну персоналію чи інституцію. Саме гнучкість системи УДК, за словами дослідниці, дозволяє сформувати деталізовані індекси, які допомагають згенерувати розширені списки літератури у відповідь на такі читачькі запити. При систематизації українських стародруків індекс УДК розкриває широкий інформаційний потенціал фонду та підвищує результативність пошуку, проте, лише за умов послідовного дотримання єдиної системи класифікації, побудованої на особливостях фонду та реальних запитах читачів.

Доповідь наукової співробітниці відділу інформаційно-комунікаційних технологій Інституту інформаційних технологій НБУВ, докторки філософії з філології **О. І. Вошенко** була присвячена формуванню е-колекції «Репресована література», яка в рамках е-бібліотеки «Україніка» представляє матеріали колишнього спецфонду при НБУВ у форматі оцифрованих документів з науковим супроводом (опис колекції, створення тематичних анотацій та атрибуція системою пов'язаних рубрик). Дослідниця обґрунтувала три ступені відбору найбільш рідкісних видань: 1) відсутність

е-копій в онлайн-доступі; 2) відсутність чи наявність в одному примірнику в каталогах найбільших київських бібліотек; 3) відсутність / обмежена кількість примірників за каталогами найбільших бібліотек України. Видання, які відповідають усім трьом критеріям, визначено найпріоритетнішими до оцифрування. Авторка наголосила на переорієнтації принципів оцифрування колекції «Реабілітована література» із жанрово-хронологічного, задоволення попиту користувачів та тематичної єдності е-колекції на принцип убезпечення найцінніших видань від наслідків повномасштабного вторгнення РФ за допомогою створення страхових е-копій.

Молодша наукова співробітниця відділу інформаційно-комунікаційних технологій Інституту інформаційних технологій НБУВ **І. В. Данильченко** порушила актуальні питання формування повнотекстової персональної колекції «Шевченкіана» на базі універсальної електронної бібліотеки «Україніка». Процес формування колекції складався із декількох етапів: розроблення концептуальної схеми колекції, визначення та створення ієрархічної структури, добір і наукове опрацювання документів, створення засобів навігації всередині колекції. Доповідачка відзначила зусилля фахівців НБУВ, завдяки яким наразі в колекції «Шевченкіана» зібрано та представлено понад 700 повнотекстових документів, а саме видань творів Т. Г. Шевченка та досліджень, присвячених вивченню життя і творчості письменника. До зібраного масиву документів належать видання, що вийшли друком протягом XIX – початку XXI ст.: від 1840-го до 2021 р.

Завідувач відділу наукового опрацювання документів та каталогізації Державної науково-технічної бібліотеки України **О. Ю. Кузнєцов** розкрив можливості кластерного аналізу повнотекстових файлів, що надійшли до ДНТБ України у 2023 р. Перевагами застосування кластерного аналізу до масиву електронних документів є швидкість самого процесу та глибина опрацювання електронних документів порівняно з традиційною систематизацією. Фахівець зауважив, що тематичний напрям аналізованих файлів заздалегідь не був відомий, і КТН кожного текстового файлу визначався відносно свого корпусу, текстовий вектор якого формується з усіх файлів, крім аналізованого. Побудова вектора КТН всіх текстів, що досліджувалися, дав змогу виявити кластери текстів, подібних за змістом та тематикою.

Виступ аспіранта Інституту цифровізації освіти Національної академії педагогічних наук України **Р. В. Черваньова** був присвячений перспективам застосування інструментів штучного інтелекту в бібліотечній роботі, зокрема, що стосується аналітики й візуалізації даних. Порушене питання викликало жваву дискусію, учасники якої застерегли від передчасної імплементації ШІ-застосунків у практичну діяльність бібліотек. Попри очевидну інтенсифікацію технологічних процесів, цей інструментарій ще не довів свій потенціал у наданні користувачам верифікованої наукової інформації з відкритих джерел.

Обговорення доповідей учасниками секції актуалізувало низку дискусійних питань галузі, посприяло розв'язанню процесуальних колізій формування бібліотеками цифрових сервісів і стало важливим внеском у розвиток цифрової наукової комунікації в Україні.

З усіма тезами доповідей секції «Цифрові ресурси та сервіси наукової бібліотеки» можна ознайомитися за цим посиланням: <http://conference.nbu.gov.ua/site/reports/id/29/section/161>

Катерина Лобузінa,
директорка Інституту інформаційних технологій
Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського,
докторка наук із соціальних комунікацій,
старша наукова співробітниця

Сергій Гарагуля,
науковий співробітник відділу інформаційно-комунікаційних технологій
Інституту інформаційних технологій
Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського,
кандидат наук із соціальних комунікацій

Людмила Коновал,
завідувачка відділу технологій електронного науково-інформаційного обслуговування
Інституту інформаційних технологій
Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського,
кандидатка наук із соціальних комунікацій